

Ludwig Meidner: Apokalyptisk landskab 1913

Sigurd Mathiesens "Syke Perioder"

**Gotik, fantastisk samt præfiguration af ekspressionismen
- ud fra hvilken optik gør disse træk novellen til norsk
avantgarde?**

Liv Sandvad Kudahl

**Nordkurs
Trondheim 2011**

Introduktion

I forbindelse med den snarlige udgivelse af artikel- og antologiværket "Norsk avantgarde" (udgives august 2011) er et fokus på hvorvidt en norsk avantgarde findes, aktuelt, og indbyder til at diskutere spørgsmålet i relation til især tekster som ikke er så voldsomt kanoniserede som Ibsen og Hamsun. Disse to navne betragtes allerede som avantgardister på internationalt niveau, idet Norge i slutningen af det 19. århundrede dannede litterær fortrop. Det sker dels ved udviklingen af kukkaseteatret og en direkte forholden sig til programmet for det moderne gennembrud for Ibsens vedkommende og ti år senere ved Hamsuns opmærksomhed på det ubevidste sjæleliv.

Hvor der ikke hersker megen tvivl om Ibsen og Hamsuns forfatterskaber udgør nybrud, har forfatteren Sigurd Mathiesens værker har levet et liv i skyggen, muligvis på grund af deres kredsen omkring tabuiserede emner, eller fordi Mathiesen delvis skriver i ældre genrer og er inspireret af gotik og fantastik, som ikke var så populære genrer i begyndelsen af det 20. århundrede (bogdebut med *Unge Sjæle* i 1903). Mathiesen præfigurerer desuden ekspressionistiske greb som imidlertid først blev udbredt på det europæiske kontinent et par år efter Mathiesens debut, og i Norge først videre udfoldet længere fremme i litteraturhistorien. I Europa inspirerede Mathiesen til gengæld direkte ekspressionistiske forfattere og malere, men fik altså ikke selv del i den brede opmærksomhed i sit hjemland.

Det er en diskussion værd, på hvilken måde Mathiesen kan betragtes som norsk avantgarde, og et passende begyndelsespunkt er novellen "Syke perioder" fra *Unge Sjæle*. Der skal her fokuseres på, hvordan "Syke perioder" trækker på ældre genrer som gotik og fantastik, imens der i samme åndedrag forudgribes senere avantgardetendenser. Herudfra skal det ekstraheres, hvad der er nyt hos Mathiesen samt

diskuteres, hvad der eventuelt kan betegnes avantgarde alt afhængig af hvilken avantgardeteoretisk position, man indtager.

”Syke Perioder”

Sigurd Mathiesens novelle ”Syke Perioder” fra *Unge Sjæle* (1903) beskriver lægen Aage Basse, som er i tvivl om sin egen professionalisme i forbindelse med en receptforespørgsel på morfin fra en rusafhængig kvinde. I det øjeblik han skal skrive recepten får han et ildebefindende og oplever nu verden igennem et forvrænget sanseapparat. En redaktør De-Place, som lægen i forvejen føler afsky for, forfølger sagen, og De-Places beskyldninger synes at påvirke lægens egen selvopfattelse og bringe ham i en endnu mere forværret sindstilstand, således at han af uforklarlige bevæggrunde rejser 200 kilometer bort til redaktørens fødeby i løbet af to døgnns søvngængertilstand. Lægen bliver erklæret druknedød i en fingeret nekrolog skrevet af De-Place, men jegets egen redegørelse for begivenhederne antyder, at samvittighedsnaget er udtryk for en kontrolinstans i ham selv og at selve delagtigheden i uagtsomt manddrab er foregået i hans egen samvittighedsnagede bevidsthed, men ikke egentlig har fundet sted. De-Place spiller en tvetydig rolle, idet hans dagsorden, en hetz på lægens professionalisme, ikke blot synes at finde sted i avisen, men via tankens kraft, hvorved moderne videnskab og fornuft kommer til kort i sit forklaringsbegær.

Genrebetegnelsen er lægens ”redegørelse” for begivenhederne ”hin torsdag eftermiddag” hvor lægen udskrev en recept på morfin til en rusafhængig. Redegørelsen foreligger ikke med henblik på at gendrive beskyldninger om at jeget skulle have været besat af djævelen eller at begivenheden skulle have haft en dæmonisk karakter, men ”til gjengæld vil de menneskelige livsfunksjoners usikre og skiftende art tre dem [godtfolk] uhyggelig nær” (p. 104). Her skinner århundredeskiftets kredsen omkring

apokalypsen og hyldesten til det dionysiske kaotiske princip i Nietzsches vitalromantik ind, idet undtagelsestilstanden er objekt for undersøgelse, og subjektets reaktion på den borgelige normaltilværelse i det moderne samfund tematiseres.

Desuden kan der iagttages en kredsen omkring det fantastiske, okkulte og sataniske, idet eksistensen af tankeoverførsel ikke afvises, men illustreres ved tekstens vippende fortolkningspunkter. Teksten skifter tempus og topografi undervejs, hvilket bidrager til at skabe usikkerhed om, hvad der er drøm, og hvad der er virkelighed i tekstens forskellige passager. Desuden medvirker fortælle teknikken som nævnt til at styrke et tema om tankeoverførsel og tankekontrol mennesker imellem, hvorved det okkulte også tematiseres gennem formen. Alt hos Mathiesen er altså bestemt ikke nyt, men to træk i "Syke perioder", de ekspressionistiske og de surrealistiske, skal især fremhæves, idet der her skal fokuseres på hvorvidt en norsk avantgarde findes med Mathiesen.

Avantgardetendenser

Peter Bürgers udpegning af de historiske avantgarder inkluderer ikke ekspressionisme, imens surrealismen er inkluderet. I "Syke perioder" findes eksempler på både ekspressionisme og surrealisme og der skal her argumenteres for, hvorfor ekspressionismen, som vi ser den hos Mathiesen, burde inkluderes blandt de historiske avantgarder.

Især Mathiesens brug af antinaturalistiske farveadjektiver præfigurerer ekspressionismen. I "receptscenen" (p. 105) skifter den blå farve på recepten til gult, hvorefter det gule lys breder sig værelset, ansigtet i spejlet og udsigten fra vinduet, imens en beklemmelse indtræder hos jeget og giver sig fysisk til udtryk og forstyrrer koncentrationen (p. 106). Med medicinske udtryk forsøger lægen at forklare sin tilstand: "jeg befinder meg i et paroksysme, hvori min kritiske kontrollstasjon er

lukket" (ibid.). Paradoksalt nok er samvittigheden samtidig på overarbejde, og "rimeligvis heller [burde] blunde litt" (ibid.), idet det kritiske kontrolapparat er "noe vitenskapelig sludder" (ibid.).

Her kritiseres altså en positivistisk tilgang til uforklarlige fænomener og der synes at blive plæderet for det dæmoniske som en acceptabel (mangel på) forklaring. Det antydes, at en enkel fortolkning af dels de mentale forstyrrelser, dels begivenhederne og dermed teksten selv er umulig og at det okkulte eller fantastiske er en mere rimelig tilgang til verden og drømmen.

Ironisk bemærkes det, at "Jeg har å oppføre meg servilt blant den mengde borgerdyd" (p. 107), og her træder en gennemgående kritik af normalitet og borgerskabets doktriner tydeligt frem, om end det også er forudsætning for at det dæmoniske får sin foruroligende effekt i en tid hvor videnskabelige landvindinger gøres i ekspresfart. Kritikken ad de borgelige doktriner og institutionerne kan iagttages som fællestræk i Bürgers historiske avantgarder; dada, surrealisme og futurisme, hvorfor det har undret mangt en avantgardeforsker hvorfor ikke ekspressionismen burde få plads blandt disse tre.

Sideløbende med de ekspressionistiske træk findes en surrealistisk virkning, som særligt opstår ved tekstens temporale brud, hvorved der etableres en art glidende overgang mellem drøm og virkelighed. Denne glidende overgang er også befordrende for det tankeoverførseltema, der er på spil mellem lægen og De-Place. Hos Mathiesen beskrives særligt magtfulde mænds udseende omhyggeligt og de fremstilles gerne med markante ydre, eventuelt deformede, kendetegn, der udtrykker indre dispositioner (Omdal: 105). Hos De-Place ses eksempelvis et fruentimmeransigt, brandrødt hår og nærsynede øjne (p. 109). Navnet De-Place spiller i øvrigt på redaktørens evne til tilsyneladende at være flere steder på én gang og måske mest af alt på et "ikke-sted", i jegets underbevidsthed.

Også titlen "Syke perioder" giver et fingerpeg om at teksten indeholder passager, der gengiver virkeligheden, som den er, set gennem en mentalt forstyrret og subjektiv optik, hvor lys- og vejrforhold spiller ind på jegets apokalyptiske oplevelse af verden. Den subjektive optik forvitrer opklaringsforsøg fra læserside, men det synes trods spillet på krimigenren (foregivelsen af at aflægge redegørelse), heller ikke at være hensigten med teksten at læseren skal have den til at "gå op", men nærmere i det fantastiske ånd (med Tzvetan Todorovs definition af det fantastiske) at fastholde læserens vaklen mellem fortolkningsmuligheder og forhåbentlig hensætte læseren i en accept af det ufattelige og uforklarlige. At trække på de ældre genrer, gotik og fantastik bidrager altså til det såvel ekspressionistiske som surrealistiske projekt om at fremdrage menneskets nuancerigdom og proklamere, at det er et på forhånd mislykket projekt at forsøge at forklare alt, hvad mennesket gør, tænker og drømmer. Herved har Hamsuns forestilling om det ubevidste sjæleliv fået en ny fremstillingsform hos Mathiesen.

"Syke perioder" indeholder altså træk fra begge æstetiske retninger, ekspressionismen og surrealismen, og ved anvendelsen af begge typer formsprog kan der argumenteres for, at de anvendes som en reaktion mod den borgerlige offentlighed, som er et af de krav Bürger stiller til de historiske avantgarder – her findes et blandt talrige konkrete eksempler på at ekspressionisme burde have været inkluderet i Bürgers definition.

Receptionshistorie og spørgsmålet om en norsk avantgarde

Gerd Karin Omdal ridser to forklaringer på Mathiesens manglende gennemslagskraft op: Lars Rune Waage, som forklarer fortielsen med Mathiesens behandling af det tabuiserede homoerotiske. Knut

Brynhildsvoll finde istedet årsagen i det litterære klima i Norge omkring århundredeskiftet, hvor tendensen er at søge tilbage mod det moderne gennembrud og skrive historiske romaner og hjemstavnsdigtning (Omdal: 101p.). Samme vilkår rammer til dels Hamsun og Munch, men stærkest Mathiesen (Brynhildsvoll: 91), idet hans forfatterskab takket være Brynhildsvolls monografi først fra 2008 er genopdaget (Omdal: 101) idet "Sigurd Mathiesen, [blev] en av modernismens banebrytere i norsk litteratur, som var henvist til å skrive sine tradisjonsfornyende tekster inn i en ensidig disponert offentlighet som hadde opprettet trange resepsjonshorisonter uten plass for det avvikende og fremmedartede." (Brynhildsvoll: 91). At det brede Norge endnu ikke var klar til surrealisme selv i 1931 illustrerer i øvrigt modtagelsen af Rolf Stenersens *Godnatt da du*, idet Fredrik Ramm, journalist på det konservative *Morgenbladet*, udskælder værket for at være amoralsk og ungdomsfordævende.

Det kan som sagt problematiseres at kalde Mathiesen for ekspressionist, da denne retning først etableres terminologisk et par år efter "Syke perioder", hvorved åndsfæller som Hamsun og Munch heller ikke kan inkluderes (Brynhildsvoll: 81). Løsningen herpå kan være at tale om præfiguration af ekspressionismen. Mathiesen kan siges at præfigurere ekspressionismen, idet han først trækkes ud af skyggen af de tyske ekspressionister og af Hans Henny Jahnn, som samler Mathiesens novelle "Blodtirsdagen" fra *Unge Sjæle* i sin roman *Perudja* (1929) (Omdal: 113).

Hal Fosters ide om neoavantgarden opererer med en avantgardedefinition hvor indoptagelse og reaktion på netop tidligere avantgarde spiller en stor rolle. Dette avantgardetræk stemmer godt overens med dels Mathiesens reception af ældre genrer og ekspressionismens reception af Mathiesen. Det er imidlertid problematisk, som Per Bäckström bemærker, at sætte lighedstegn mellem avantgarde og

postmodernisme, hvis avantgardefinitionen skal fungere i forhold til Mathiesen.

Her er Hubert van den Bergs rhizomatiske avantgardeteori mere velegnet, idet der tages højde for "avantgardens fundamentalt internationale og nomadiske væsen" (citeret fra Toft-Eriksen: 177), idet avantgarden som rhizom ikke opfattes som epokalt fremadskridende aktion/reaktion, men nærmere som knopskydende og uden centrum og periferi. van der Bergs teori styrker altså muligheden for at opfatte Mathiesen som prækspressionist i Norge (jf. Omdal: 112) men netop det norske er problematisk, idet avantgarderne opfattes som grænseløse. Spørgsmålet er her om man kan danne begrebet norsk avantgarde, idet begrebets to dele, det nationale og det rhizomatiske modarbejder hinanden.

Konklusion

Skal Sigurd Mathiesens forfatterskab anerkendes som norsk avantgarde må både Bürger, Foster og van der Berg modereres, idet der først må argumenteres for hvorfor ekspressionisme bør være en af Bürgers historiske avantgarder. Yderligere må man med Foster forholde sig til, hvordan ekspressionismen forholder sig neoavantgardistisk til Mathiesens nybrud. Endelig er der muligheden for at opfatte avantgarden som rhizomatisk, hvilket imidlertid er problematisk, når ønsket er at definere Mathiesen som netop "norsk avantgarde".

Modereres altså Bürgers historiske avantgarder, idet der argumenteres for hvorfor ekspressionismen bør inkluderes, og suppleres der op med Fosters forestilling om neoavantgarden, viser der sig en mulighed for at fremhæve Sigurd Mathiesen som et eksempel på en norsk avantgardetendens. Endelig kan rhizomet som struktur hjælpe til at forklare, hvorfor Mathiesen bør anerkendes som avantgardist, på trods af

at hans værker både trækker på ældre genre og er forud for deres tid og sted tematisk såvel som formmæssigt.

Litteratur

Brynhildsvoll, Knut: "Punktnedslag i norsk avantgarde fra Knut Hamsun og Edward Munch over Rolf Stenersen til Jan Kjærstad" in: Norsk Avantgarde. Novus forlag (upubliceret) p. 79–96

Bäckström, Per: "Avantgardebegrebets heterogenitet" in Norsk Avantgarde. Novus forlag (upubliceret) p. 21–34

Mathiesen, Sigurd: "Syke perioder" in: Unge Sjeler og andre noveller (1903) (red. Knut Brynhildsvoll). Aschehoug, 1999

Omdal, Gerd Karin: "Avantgardistisk tilsnitt. Sigurd Mathiesens Unge Sjæle. Syv fortellinger. (1903)" in: Norsk Avantgarde. Novus forlag (upubliceret) p. 101–114

Ramm, Fredrik: "En skitten strøm flyter utover landet", boganmeldelse i Morgenbladet 28. oktober 1931 – trykt i Basar, nr. 4/1977 p. 9

Toft-Eriksen, Lars: "Surrealismen og Norge. Nasjonalt avvik eller avantgardistisk mangfold?" in: Norsk Avantgarde. Novus forlag (upubliceret) p. 159–178